

**UCHWAŁA NR XL/252/17
RADY MIEJSKIEJ W DUKLI**

z dnia 21 czerwca 2017 r.

w sprawie przedstawienia i przyjęcia sprawozdania z realizacji "Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2015-2018 dla Gminy Dukla"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r., poz. 446 z późniejszymi zmianami) oraz art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 z późniejszymi zmianami), Rada Miejska w Dukli uchwala, co następuje:

§ 1. Po przedstawieniu, przyjmuje sprawozdanie Burmistrza Dukli z realizacji "Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2015-2018 dla Gminy Dukla", za okres od 18 kwietnia 2015 r. do 17 kwietnia 2017 r., stanowiące załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza Burmistrzowi Dukli.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia

Przewodniczący Rady

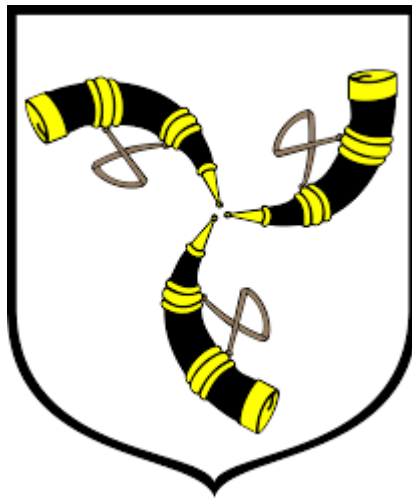
Andrzej Dzedzic

SPRAWOZDANIE

Z REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU
OPIEKI NAD ZABYTKAMI

NA LATA 2015-2018 DLA GMINY DUKLA

Za okres 2015 – 2016

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U z 2014 r., poz. 1446 ze zmianami) Gmina Dukła opracowała Gminny Program Opieki Nad Zabytkami na lata 2015-2018 dla Gminy Dukła, który został uchwalony przez Radę Miejską w Dukli uchwałą Nr VI/31/15 z dnia 27 marca 2015 r. Uchwała weszła w życie 14 dni po jego ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego z 2015 r. pozycja 1087. Zgodnie z art. 87 ust. 5 w/w ustawy, Burmistrz Dukli sporządza co dwa lata sprawozdanie z realizacji Programu, które następnie przedstawia Radzie Miejskiej w Dukli. Niniejsze sprawozdanie obejmuje okres od 18 kwietnia 2015 r. do 18 kwietnia 2017 r. Podstawowym założeniem Programu Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Dukła na lata 2015- 2018 było ukierunkowanie polityki Gminy na podejmowanie planowych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz promowania dziedzictwa kulturowego. Potrzeba ratowania i ochrony zabytków jest naszym obywatelskim obowiązkiem.

Zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega w szczególności na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenie prac konserwatorskich , restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki Nad Zabytkami dla Gminy Dukła były realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, właścicieli obiektów i Parafie w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków.

Gmina Dukła realizowała swoje zadania między innymi poprzez wsparcie finansowe , udzielanie dotacji celowych na prace remontowe, konserwatorskie i restauratorskie przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Realizując Uchwałę Nr XXIX/185/05 Rady Miejskiej w Dukli z dnia 23 lutego 2005 r. w sprawie zasad finansowania i dofinansowania z budżetu Gminy Dukła wydatków na opiekę nad zabytkami , Gmina w okresie sprawozdawczym dofinansowała niżej wymienione prace przy zabytkach.

DOTACJE UDZIELONE PRZEZ GMINĘ DUKŁA W LATACH 2015-2016

L.p	Podmiot Dotowany, właściciel	Rodzaj wykonywanych prac konserwatorskich	Rok 2015 Udzielona dotacja	Rok 2016 Udzielona dotacja
1	Klasztor OO Bernardynów w Dukli	Remont elewacji kościoła p.w. Św. Jana z Dukli oraz budynku Klasztoru w Dukli	40 000,00	
2.	Klasztor OO Bernardynów w Dukli	Remont i konserwacja elewacji dwóch ścian wirydarza Klasztoru OO Bernardynów w Dukli		30 000,00
3	Parafia Rzymskokatolicka Trzciana -Zawadka Rymanowska	Wykonanie prac konserwatorsko- restauratorskich przy obrazie „Ukrzyżowanie ” oraz prace konserwatorskie przy polichromii ściany w prezbiterium cerkwi pełniącej rolę kościoła filialnego w Trzcianie	26 917,95	33 000,00 dokończenie prac przy renowacji polichromii wnętrza kościoła
4.	Parafia Rzymskokatolicka w Wietrznie	Wykonanie prac badawczych gotyckiego obrazu Matki Boskiej z Dzieciątkiem w kościele parafialnym w Wietrznie		20 000,00
5.	Pan Tadeusz Kielbasiński Olchowiec 23	Na wymianę kiczek z obu stron facjatki, obu przyczółków teźże facjatki oraz wymianę połąci dachowej zabytkowej chyży łemkowskiej w Olchowcu		3 399,46

W roku 2015 Gmina Dukła udzieliła dotacji w wysokości: 66 917,95 zł,

W roku 2016 Gmina Dukła udzieliła dotacji w wysokości: 86 399,46 zł

PRACE REMONTOWE I KONSERWATORSKIE NA OBIEKTACH STANOWIACYCH WŁASNOŚĆ GMINY DUKŁA

Na cmentarzu komunalnym w Dukli znajduje się dużo starych, zaniedbanych nagrobków, o cennych walorach artystycznych. Nagrobki zostały wpisane do rejestru zabytków i Gmina, by je ratować przed dalszą degradacją, w 2014 r. rozpoczęła prace remontowo-konserwatorskie. Wykonane w 2014 r remonty nagrobków zostały zgłoszone do ogólnopolskiego konkursu MODERNIZACJA ROKU 2014, rozstrzygnięty w 2015r, w którym Gmina Dukła otrzymała wyróżnienie i tytuł Finalista Konkursu.

FINALISTA KONKURSU MODERNIZACJA ROKU 2014

za

Restauracja 4 nagrobków
(Karola Reissa, Ludwika Dłużniewskiego,
Anny Horak, Kazimierzy Minkusiewiczowej)
na Cmentarzu Komunalnym ul. Pocztowa 4
Dukla

dla

Gmina Dukla

PRZEWODNICZĄCY JURY KONKURSU

Podhorecki
PROF. DR HAB. INŻ. ADAM PODHORECKI

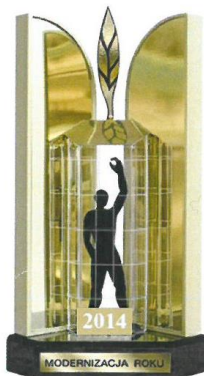
KOMISARZ KONKURSU

Roman Piłkuła
ROMAN PIŁKUŁA

PATRONAT MERYTORYCZNY

PRZY POPARCIU
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
MINISTERSTWO INFRASTRUKTURY I ROZWOJU
MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ
PEŁNOMOCNIK RZĄDU
DS. OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH
GŁÓWNY INSPEKTOR NADZORU BUDOWLANEGO
GŁÓWNY INSPEKTOR OCHRONY ŚRODOWISKA
INSTYTUT BADAWCZY DRÓG I MOSTÓW

WSPÓLPRACA

ZWIĄZEK POWIATÓW POLSKICH

PATRONAT MEDIALNY

MURATOR - INWESTYCJE BUDOWLANE
PISMO SAMORZĄDU
TERYTORIALNEGO "WSPÓLNOTA"
ROM - DOM - CZASOPISMO BUDOWLANE
MIEŚIĘCZNIK "MATERIAŁY BUDOWLANE"
CZASOPISMO "MOSTY"
CZASOPISMO "AUTOSTRADY"

ORGANIZATOR KONKURSU

STOWARZYSZENIE OCHRONY
NARODOWEGO DZIEDZICTWA
MATERIALNEGO

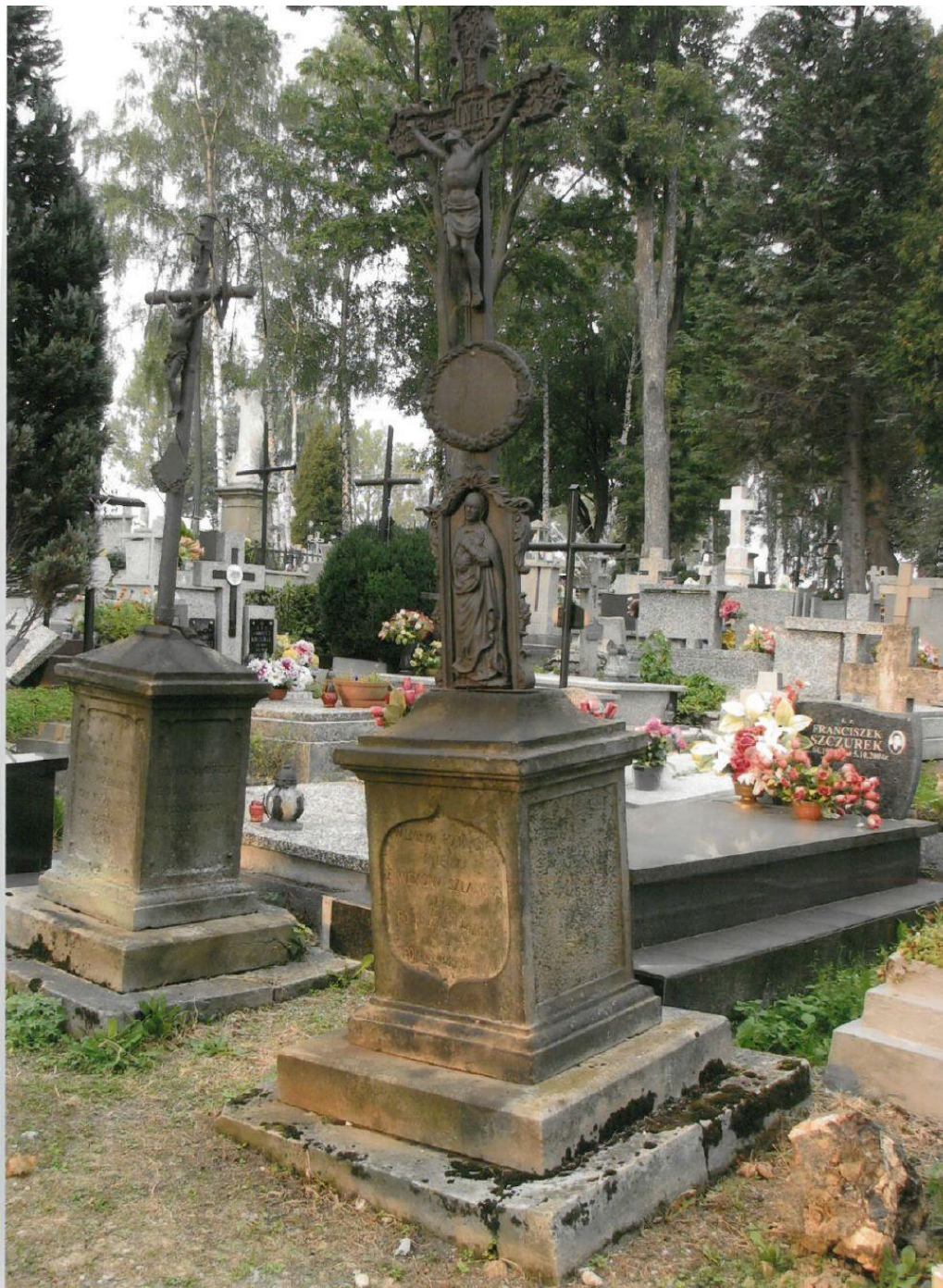
ZAMEK KRÓLEWSKI W WARSZAWIE, 27 SIERPNIĄ 2015 ROKU

W latach 2015-2016 Gmina Dukla kontynuowała zadanie: remont starych, zabytkowych nagrobków na cmentarzu komunalnym w Dukli, wpisanych do rejestru zabytków .

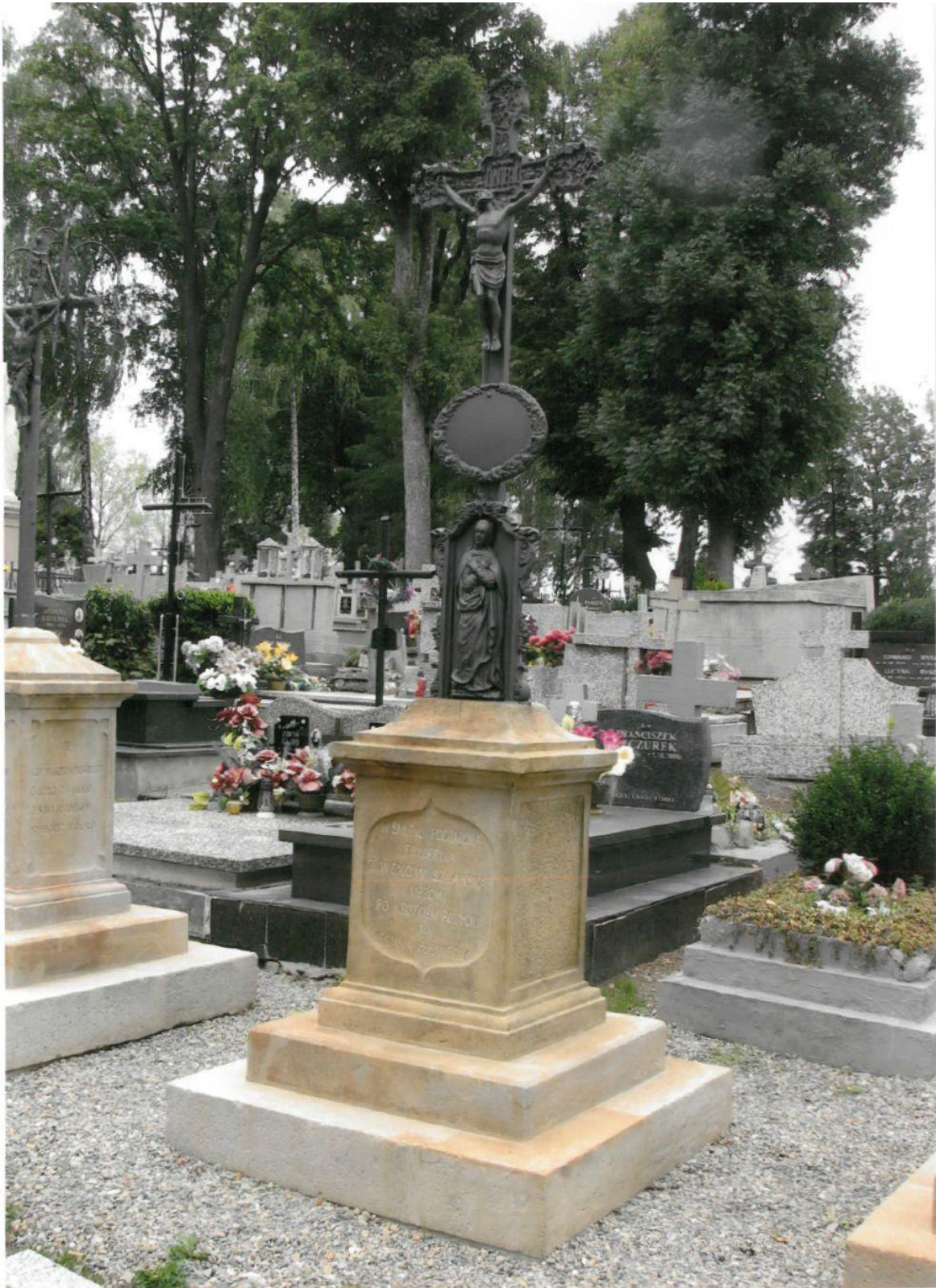
I. Rok 2015:

Zostały wykonane prace remontowo-konserwatorskie 3 kamiennych nagrobków na cmentarzu komunalnym w Dukli wpisanym do rejestru zabytków Nr B-568

1) Kamienny nagrobek mężczyzny o nazwisku Szlansky z żeliwnym krzyżem

Fot.1 Nagrobek Szlanskiego, III ćw. XIX w., cmentarz w Dukli.
Całość przed konserwacją. Nagrobek zapadnięty do przodu i na lewy bok.
Powierzchnia cokołu mocno zabrudzona i pokryta nawarstwieniami mchu.
Żeliwny krzyż skorodowany.
Wrzesień 2012 r.

Fot.7 Nagrobek Szlanskiego, III ćw. XIX w., cmentarz w Dukli.

Całość po konserwacji. Powierzchnia kamienia została oczyszczona i uzupełniona. Inskrypcje na kamieniu uczytelniły się. Żeliwny krzyż wypiąskowano, pomalowano i powtórnie osadzono na zwieńczeniu.
Wrzesień 2015 r.

2) Kamienny nagrobek Leopoldyny Szlanskiej

Fot.1 Nagrobek Leopoldyny Szlanskiej, III ćw. XIX w., cmentarz w Dukli. Całość przed konserwacją. Nagrobek lekko przekrzywiony na lewy bok, krzyż zdemontowany. Powierzchnia kamienia mocno zabrudzona, a stopień pokryty grubymi nawarstwieniami mchu.
Październik 2014 r.

Fot.7 Nagrobek Leopoldyny Szlanskiej, III ćw. XIX w., cmentarz w Dukli.
Całość po konserwacji. Powierzchnia kamienia została oczyszczona i uzupełniona.
Kamienny krzyż osadzono w gnieździe na zwieńczeniu.
Wrzesień 2015 r.

3) Kamienny nagrobek nieznaney osoby z żeliwnym krzyżem

Fot.2 Nagrobek nieznaney osoby, III ćw. XIX w., cmentarz w Dukli.
Całość przed konserwacją. Nagrobek zapadnięty do tyłu i na prawy bok. Powierzchnia kamienia mocno zabrudzona, a stopień pokryty grubymi nawarstwieniami mchu. Żeliwny krzyż skorodowany.
Październik 2014 r.

**Fot.5 Nagrobek nieznanej osoby, III ćw. XIX w., cmentarz w Dukli.
Całość po konserwacji. Powierzchnia kamienia została oczyszczona i uzupełniona.
Żeliwny krzyż wypiaszkowano, pomalowano i powtórnie osadzono na zwieńczeniu.
Wrzesień 2015 r.**

Łączny koszt remontu to 34 000,00 zł z czego 17 000,00 zł zostało dofinansowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu

W tym samym czasie zostało wpisanych do rejestru zabytków ruchomych 8 nowych nagrobków, które będą objęte ochroną konserwatorską i remontowane w najbliższej przyszłości.

II. Rok 2016

1. Zostały wykonane prace remontowo-konserwatorskie 3 kamiennych nagrobków na cmentarzu komunalnym w Dukli:

1) Nagrobek Marii z Mengerów Borowskiej,

Fot.1 Nagrobek Marii Borowskiej, ok. 1873 r., cmentarz w Dukli.

Całość przed konserwacją. Powierzchnia postumentu jest mocno zabrudzona i pokryta nawarstwieniami mchu. Widoczne są obtłuczenia krawędzi i narożników.

Poza tym występują ubytki powierzchniowe i wypłukania. Tablica inskrypcyjna jest brudna i zmatowiała. Brak elementu wieńczącego.

Wrzesień 2015 r.

Fot.7 Nagrobek Marii Borowskiej, ok. 1873 r., cmentarz w Dukli.
Całość po konserwacji. Powierzchnia kamienia została oczyszczona i uzupełniona. Lokalnie scalono kolorystycznie kity z kamieniem. Zrekonstruowano w piaskowcu element zwieńczenia w formie obelisku, z wyciętym krzyżem na przedniej ścianie. Tablica inskrypcyjna została oczyszczona, uzupełniono ubytki i przeszlifowano. Październik 2016 r.

2) Nagrobek Johanny z Malchrów Sirowy,

Fot.1 Nagrobek Johanny Sirowy, ok. 1879 r., cmentarz w Dukli.

Całość przed konserwacją. Powierzchnia postumentu jest mocno zabrudzona i pokryta nawarstwieniami mchu. Widoczne są obtłuczenia krawędzi. Poza tym występują ubytki powierzchniowe i wypłukania. Tablice inskrypcyjne są brudne i zmatowiały. Duża tablica jest pęknięta. Brak elementu na szczycie zwieńczenia postumentu.
Wrzesień 2015 r.

Fot.8 Nagrobek Johann Sirowy, ok. 1879 r., cmentarz w Dukli.
Całość po konserwacji. Powierzchnia kamienia została oczyszczona i uzupełniona. Lokalnie scalono kolorystycznie kity z kamieniem. Zrekonstruowano w piaskowcu element zwieńczenia w formie krzyża. Tablice inskrypcyjne zostały oczyszczone, uzupełniono ubytki i przeszlifowano.
Październik 2016 r.

3) Nagrobek Zygmunta Stanisława Niedzielskiego:

Fot.1 Nagrobek Zygmunta Niedzielskiego, ok. 1892 r., cmentarz w Dukli. Całość przed konserwacją. Powierzchnia kamienia mocno zabrudzona, pokryta nawarstwieniami mchów i porostów, z licznymi ubytkami. Pod podstawą nagrobka widoczna jest kilkucentymetrowa szczelina. Murek wraz z prostokątną płytą wierzchnią uległ odspojeniu od cokołu i przesunięciu. Część przednia murku jest zapadnięta, poszczególne odcinki są poprzekrzywiane. Płyta wierzchnia jest pęknięta w poprzek i lekko zapadnięta. Tablica inskrypcyjna jest brudna i zmatowiała. Wrzesień 2015 r.

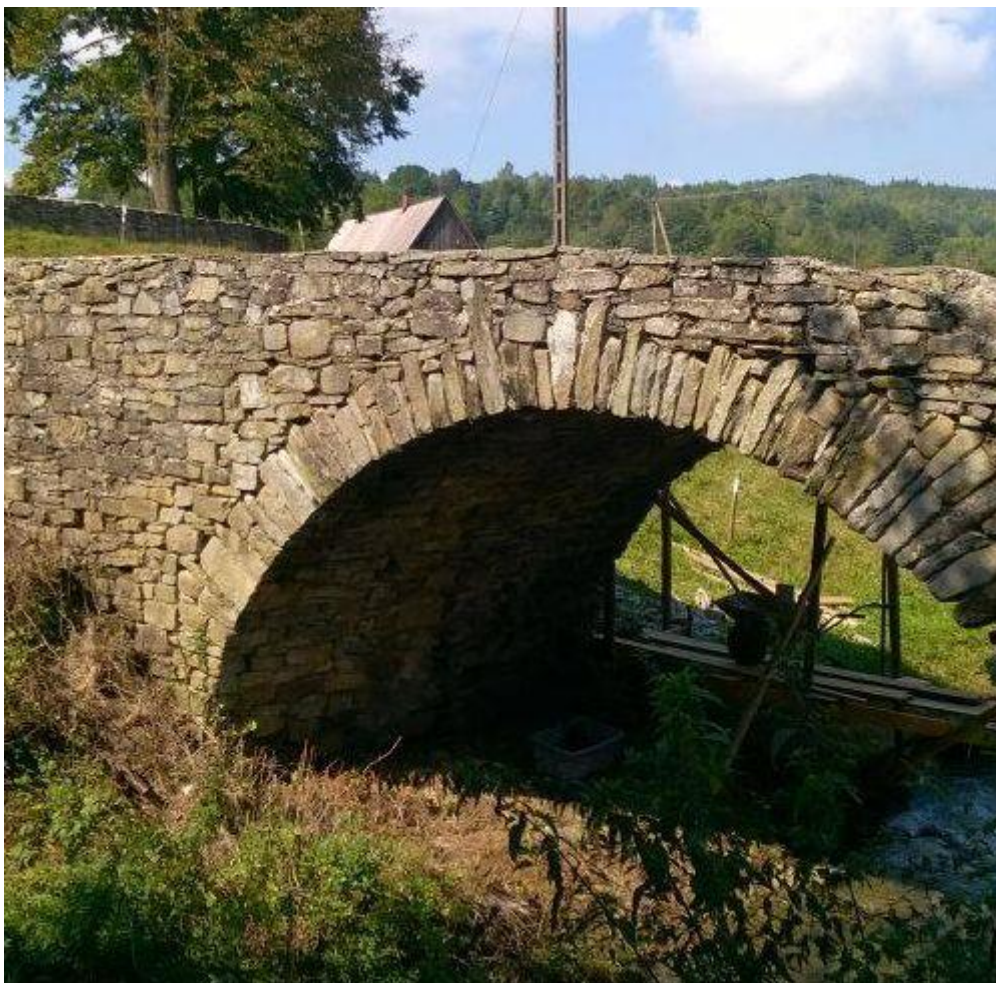
Fot.9 Nagrobek Zygmunta Niedzielskiego, ok. 1892 r., cmentarz w Dukli.
Całość po konserwacji. Powierzchnia kamienia została oczyszczona i uzupełniona.
Zrekonstruowano płytę wierzchnią wewnątrz murku w masie piaskowo-cementowo-
wapiennej. Lokalnie scalono kolorystycznie kity z kamieniem. Tablicę inskrypcyjną
oczyszczono, uzupełniono ubytki i przeszlifowano.
Październik 2016 r.

Łączny koszt remontu to 34 000, z czego 16 000,00 zostało dofinansowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

2. Wyremontowany został kamienny mostek na potoku Olchowczyk w miejscowości Olchowiec prowadzący do zabytkowej drewnianej cerkwi w Olchowcu - wpisany do rejestru zabytków Nr A 176.

Mostek został zbudowany w XIX w. z kamienia rzeczno, sklepiony pełnym łukiem. Woda opadowa i niekorzystne warunki atmosferyczne spowodowały erozję kamieni rzecznych i w konsekwencji osiadanie mostu wobec przyczółków. Bardzo zły stan techniczny mostka wymagał pilnego remontu, by powstrzymać i zabezpieczyć trwały proces destrukcji mostu.

Koszt remontu: 30 855,02 zł, z czego 15 000,00 zł zostało dofinansowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

STREFA OCHRONY KONSERWATORSKIEJ – ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ DUKIELSKIEGO RYNKU I MIASTA DUKLI

Rok 2016

1. Gmina Dukla przystąpiła do opracowania dokumentacji na zadanie: „**Rewitalizacja dukielskiego rynku**”. W tym celu zostały przeprowadzone badania georadarowe, archeologiczne, wykopaliskowe w celu uchwycenia i udokumentowania śladów oraz kontekstu historycznej przestrzeni Dukli, a zwłaszcza określenia zasięgu i charakteru zabudowy piwnic pod rynkiem. Z w/w prac badawczo-sondażowych w obrębie płyty rynku został sporządzony raport, który stanowi załącznik do dokumentacji projektowej pod nazwą: Projekt Rewitalizacji Płyty Rynku w Dukli Wraz z Terenami Przyległymi.

Ogólny koszt poniesiony w roku 2016: 36 763,00 zł

2. Gmina Dukła nabyła w formie darowizny dawną „komorę celną”. Jest to obiekt w ruinie wpisany do rejestru zabytków Nr A-148/89, znajdujący się w samym centrum Dukli.

Mając na uwadze poprawę przestrzeni publicznej centrum miasta, bliskie sąsiedztwo szkoły, banku, zachodzi konieczność zabezpieczenia ścian przed zawaleniem i przywrócenie jej wartości historycznej. W tym celu Gmina uzyskała pozwolenie konserwatorskie i pozwolenie na wykonanie robót budowlanych przy zabytku. Planowany termin rozpoczęcia prac : 2017 r.

PROMOCJA PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH OPARTYCH NA WALORACH DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Wykorzystanie zasobów zabytkowych w ramach działań z zakresu promocji i zrównoważonego rozwoju:

Cel szczegółowy 2.1: Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego:

1) Rozwój turystyki aktywnej ze szczególnym uwzględnieniem turystyki rowerowej: szlak rowerowy „Wokół Grodziska” w Wietrznie – zielony, o dł. 12 km wraz z szlakami

łącznikowymi, szlak Wietrzno przez Łazy do Zboisk – żółty, o dł. 5,3 km, szlak MTB „Przez Franków” – czerwony, o długości 8,5 km. Wszystkie szlaki wykorzystują dziedzictwo kulturowe gminy Dukla: architektoniczne, przyrodnicze, a także wartości historyczne.

2) Organizacja wydarzeń przybliżających wartości historyczne regionu:

- Otwarcie szlaku rowerowego „Wokół Grodziska w Wietrznie” – 8 .08.2015 r. – wraz programem w TVP Rzeszów „Rusz się człowieku” z uwzględnieniem miejsca otwarcia szlaku,
- promocja książki autorstwa ks. Ryszarda Szwasta „Iwla – miejsce i ludzie” – wrzesień 2015 r. Opracowanie dotyczy przede wszystkim mieszkańców Iwli z lat 1782-1931 i jest przygotowane w oparciu o księgi metrykalne oraz historię Gminy Iwla w latach 1926-1934. Opracowanie jest kopalnią wiedzy na temat mieszkańców Iwli i analizowanego okresu. Autor omawia również działalność gminy Iwla i Rady Gminy na podstawie protokołów z posiedzeń Rady Gminy, historię szkoły w Iwli i Domu Gminnego pełniącego funkcje obecnego domu ludowego.. Autor zaprezentował wiele aspektów życia mieszkańców wsi, samej miejscowości oraz jej zabudowy,
- obchody 71 rocznicy operacji dukielsko-preszowskiej – październik 2015,
- organizacja uroczystości 1050 Lecia Chrztu Polski - 29-30.04.2016 rok – uroczystości związane z postawieniem Krzyża z okazji 1050 Chrztu Polski na Chyczkach, wykłady popularnonaukowe przybliżające mieszkańcom historię Polski i umiejscowienie dukielszczyzny w historii Polski.
- obchody 500 lecia Olchowca – lipiec 2016
- uroczystość 650 lecia Iwli – sierpień 2016
- uroczysta sesja Rady Miejskiej w Dukli z okazji 650 lecia Łęk Dukielskich – sierpień 2016
- obchody 72 rocznicy operacji dukielsko-preszowskiej – październik 2016,

3) Wykorzystywanie wartości historycznych i dziedzictwa kulturowego do tworzenia nowych produktów turystycznych liniowych.

Cel szczegółowy 2.2 Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

- 1) Strona internetowa zawiera informacje poświęcone tematyce zabytkowej i kulturalnej (historia miejscowości gminy i zabytki tam się znajdujące, wydawnictwa: Biblioteka Dukielska w latach 2015-2016 wydano 3 tomy: Iwla – miejsce i ludzie, Święty Jan z Dukli – cudotwórca wciąż aktualny, Moje Łęki Dukielskie – pozycje te przybliżają historię lokalną naszej gminy, a także wartości religijno-tradycyjne, inne wydawnictwa promujące walory przyrodnicze i architektoniczne np. Cerkwie, obszary chronione)
- 2) Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach: responsywna strona internetowa, Google Earth, wirtualny spacer po ciekawych miejscach gminy Dukla,
- 3) Rozwijanie komunikacji internetowej z mieszkańcami i turystami: serwis Facebook od maja 2015 roku na stronie TIT w Dukli.

Cel szczegółowy 2.3 Promocja Gminy na forum krajowym i zagranicznym:

Działania:

- 1) Walory zabytkowe i kulturowe - podstawowy element strategii promocji gminy ; na targach turystycznych:
 - Atrakcje Regionów – Chorzów maj 2016 – dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe – łemkowszczyzna, obszary chronione
 - Beskid Niski 4YOU – Warszawa kwiecień 2016 – produkty regionalne, dziedzictwo kulturowe – wykorzystanie w turystyce,
- 2) Aktywne korzystanie z możliwości oferowanych przez członkostwo gminy w Euroregionie Karpackim: wykorzystanie położenia gminy w Karpatach do promocji-uczestnictwo w konkursie Gmina Karpacka – 4 miejsce w Polsce.
- 3) Partnerstwo w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego – współpraca z LOT „Beskid Niski”, LGD „Kraina Nafty”, współpraca zagraniczna nawiązana z gminą Berezne Wielkie na Ukrainie- wizyta i rewizyta partnerów, nawiązanie współpracy z Obec Vysna Pisana na Słowacji w ramach realizacji projektu „Przez górkę do sąsiada” z funduszy transgranicznych Interreg VA Polska-Słowacja 2014-2020 (ścieżka przyrodniczo-kulturowa w kształcie pętli utworzona z modernizowanego szlaku żółtego i połączenie jej szlakiem przez Baranie z Vysna pisana na Słowacji.
- 4) Współpraca z mediami:

- gazety: Nowe Podkarpacie, Nowiny Gazeta Codzienna, portale: krosnocity.pl, krosno24.pl edukla.pl,
- radia: Radio Rzeszów, Radio eska,
- telewizja: TVP Rzeszów, Telewizja Obiektyw

5) Wykorzystanie postaci do promocji: św. Jan z Dukli, dr Jan Strycharski, Józef Samuel Bloch.

Podsumowując realizację Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami należy stwierdzić, że cele programowe zostały osiągnięte w stopniu zadowalającym. Wypracowano właściwe formy współdziałania różnych podmiotów dla ochrony wartości materialnych i kultywowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W okresie sprawozdawczym podjęto cenne inicjatywy dotyczące wyeksponowania posiadanych obiektów i podjęto działania na rzecz uatrakcyjnienia ich pod względem turystycznym i edukacyjnym.

W kolejnych latach realizacji Programu planuje się dalsze wspieranie inicjatyw organizacji pozarządowych, zarządców oraz indywidualnych właścicieli zabytków w sferze opieki nad zabytkami.